

Maja Lunde

De geschiedenis van bijen

Vertaald uit het Noors door Lammie Post-Oostenbrink

SIGNATUUR

2020

TAO

District 242, Shirong, Sichuan, 2098

Als misvormde vogels balanceerden we ieder op een tak, met een plastic emmertje in de ene hand en een verenborstel in de andere.

Ik was naar boven geklommen, langzaam, zo voorzichtig mogelijk. Ik was niet geschikt voor dit werk, was niet zoals veel andere vrouwen in de werkploeg, ik maakte vaak onhandige bewegingen, had niet de fijne motoriek en de nauwkeurigheid die het werk vereiste. Ik was hier niet voor gemaakt, maar toch moest ik hier zijn, elke dag, twaalf uur achter elkaar.

De bomen waren stokoud, een mensenleven oud. De takken breekbaar als glas, ze braken onder ons gewicht makkelijk af. Ik bewoog me behoedzaam voort, mocht de boom niet beschadigen. Plaatste mijn rechterbeen op een tak een stukje hoger, zette voorzichtig mijn linkerbeen ernaast. Eindelijk had ik een betere houding gevonden, oncomfortabel, maar stevig. Vanaf hier kon ik bij de bovenste bloemen komen.

De kleine emmer zat vol met het vederlichte goud, nauwkeurig afgewogen en uitgedeeld aan het begin van de werkdag, precies evenveel voor iedereen. Zo voorzichtig mogelijk probeerde ik onzichtbare hoeveelheden uit het emmertje mee de bomen in te nemen. Elke bloem moest apart bestoven worden met een klein borsteltje van kippenveren, afkomstig van kippen die speciaal voor dat doeleinde gefokt werden. Er was geen enkele soort kunstmatige fiberveer die zo effectief was. De ene test na de andere was uitgevoerd, want we hadden tijd genoeg, in mijn district werden de planten al meer dan honderd jaar met de hand bestoven. De bijen waren hier al in de jaren tachtig van de twintigste

eeuw verdwenen, lang voor de Verdwijnziekte de kop opstak; pesticiden kostten hun het leven. Een paar jaar later, toen pesticiden niet langer mochten worden gebruikt, keerden de bijen terug, maar toen was men al van start gegaan met het handmatig bestuiven. De resultaten werden beter, al waren er voor het werk ongelooflijk veel mensen nodig, vele handen. Daardoor had het district waar ik woonde een voorsprong op de concurrentie toen de Verdwijnziekte toesloeg. Het feit dat dit het meest verontreinigde gebied was, had in ons voordeel gewerkt. We waren koploper op het gebied van verontreiniging en werden daardoor koploper op het gebied van bestuiving.

Een paradox had ons gered. Ik strekte me zo ver mogelijk uit, maar toch kon ik niet bij de bovenste bloemen komen. Ik wilde het het liefst opgeven, maar ik wist dat ik gestraft kon worden, dus probeerde ik het nog een keer. Ons loon werd namelijk ingehouden als we het stuifmeel te snel hadden opgemaakt. Ons loon werd ook ingehouden als we te veel stuifmeel overhielden. Ons werk was onzichtbaar. Als we aan het einde van de dag uit de bomen klommen, was het enige bewijs van het werk dat we die dag hadden gedaan het kruis van rood krijt op de boomstam. Bij voorkeur veertig bomen per dag. Pas als de herfst kwam en de bomen vol fruit hingen, wisten we wie van ons een goed stuk werk had geleverd. En tegen die tijd waren we waarschijnlijk vergeten wie welke boom bestoven had. Ik was vandaag in Veld 748 aan het werk. Van de hoeveel? Ik had geen idee. Mijn ploeg was een van honderden. In onze beige overalls zagen we er net zo eentonig uit als de bomen. En we zaten net zo dicht op elkaar als de bloemen. We waren nooit alleen, altijd samen in een groep, hier in de bomen, of wandelend over de karrensporen van het ene veld naar het andere. Alleen binnen de muren van onze kleine appartementen konden we onszelf zijn, een paar korte uren per dag. Verder speelde het leven zich hierbuiten af.

Het was stil. We mochten onder het werk niet praten. Het enige wat je hoorde, was ons behoedzame geklim in de bomen, iemand schraapte zachtjes zijn keel, een ander hijgde, de stof van onze werkkleding schuurde tegen de stam. En af en toe het geluid dat

we allemaal hadden leren haten – een knappende tak, of in het ergste geval een tak die afbrak. Een gebroken tak betekende minder fruit en dat was nog een reden om een deel van ons loon in te houden. Verder hoorde je alleen de wind die door de takken waaide, over de bloemen veegde, voorbij het gras op de heuvel dwarrelde.

De wind kwam uit het zuiden, uit het bos. Het stak donker en wild af tegen de fruitbomen, de wilde bomen hadden nog geen blad, maar over een paar weken zou het eruitzien als een vredige, groene muur. We kwamen er nooit, hadden er niets te zoeken. Maar nu gingen er geruchten dat ook het bos gekapt zou worden, omdat het plaats moest maken voor een plantage.

Een vlieg kwam zoemend uit de richting van het bos vliegen, dat gebeurde niet vaak. Een paar dagen geleden had ik een vogel gezien, daar waren er ook steeds minder van. Ze jaagden op de paar insecten die er nog waren en verder leden ze honger, net als de rest van de wereld.

Een snerpend geluid doorbrak de stilte. De fluit van de barak van de voorman, het signaal voor de tweede en laatste pauze van de dag. Mijn tong was kurkdroog, voelde ik.

Mijn collega's en ik lieten ons als één man uit de bomen glijden. De andere vrouwen zaten al te kletsen, het volume van het kakofonische gebabbel ging flink omhoog zodra ze wisten dat het was toegestaan.

Ik zei niets, concentreerde me op het langzaam naar beneden klimmen zonder een tak af te breken. Het lukte. Pure mazzel. Ik was onhandig, lomp, had het hier lang genoeg volgehouden om te weten dat ik nooit goed zou worden in dit werk.

Op de heuvel bij de boom stonden gebutste metalen bidons. Ik pakte er een en nam een flinke slok. Het water was lauw, smaakte naar aluminium, dus ik dronk minder dan ik zou moeten. Twee in het wit geklede jongens van het Voedingskantoor deelden vlug de herbruikbare bakken met de tweede maaltijd van de dag uit.

Ik ging een eindje bij de anderen vandaan met mijn rug tegen de boomstam zitten en maakte mijn bak open. Vandaag was de rijst gemixt met mais. Ik nam een hapje. Zoals gewoonlijk te

zout, op smaak gebracht met kunstmatig geproduceerde chilipoeder en soja. Vlees had ik al heel lang niet meer gegeten. Voor het verbouwen van diervoer waren te veel kostbare akkers nodig. En een groot deel van het traditionele diervoer moest bestoven worden. De dieren waren het intensieve handwerk niet waard. De bak was zoals gewoonlijk leeg voor ik verzadigd was. Ik ging staan en zette hem terug in de verzamelmand. Vervolgens jogde ik op de plaats. Mijn benen waren moe en stijf van het lang in ongemakkelijke posities op de boomtakken staan. Mijn ledematen prikten, mijn lichaam bleef onrustig.

Maar het hielp niet. Ik keek snel om me heen. Niemand van de leiding had me in de gaten. Snel ging ik op de heuvel liggen om heel even mijn rug te strekken. Die deed pijn van het uren achter elkaar kromgebogen in dezelfde houding staan.

Ik deed even mijn ogen dicht. Probeerde het gesprek van de andere vrouwen uit mijn ploeg te negeren. Luisterde liever naar het stijgen en dalen van het volume. Die behoefte om met zoveel mensen tegelijk door elkaar heen te praten, waar kwam die vandaan? De anderen waren als kleine meisjes al begonnen. Urenlange groepsgesprekken waarvan het thema altijd het minst belangrijk was en waarbij nooit eens ergens dieper op werd ingegaan. Misschien met uitzondering van de momenten waarop er werd gepraat over iemand die niet aanwezig was.

Zelf gaf ik de voorkeur aan een-op-eengesprekken. Of bracht ik tijd in mijn eentje door. Op het werk vaak het laatste. En thuis had ik Kuan, mijn man. Niet dat wij nou lange gesprekken voerden, maar dat was ook niet wat ons bond. Kuans opmerkingen waren hier en nu, hij was concreet, hunkerde niet naar kennis, naar meer. In zijn armen vond ik rust. En we hadden Wei-Wen, onze driejarige zoon. Over hem konden we praten.

Juist op het moment dat het gebabbel me in slaap had gewiegd, hield het plotseling op. Iedereen zweeg.

Ik ging rechtop zitten. Mijn collega's keken naar de weg. De groep liep over het karrenspoor in onze richting. Ze waren een jaar of acht, negen, niet ouder; ik herkende verschillende gezichten van Wei-Wens school. Ze hadden allemaal dezelfde overalls

aan, dezelfde beige synthetische kleding die wij ook droegen, en liepen zo snel hun korte beentjes hen konden dragen. Twee volwassenen begeleidden hen. Een vooraan, een achteraan. Ze hadden beiden harde stemmen waarmee ze de kinderen constant corrigeerden. Maar ze blaften niet, de aanwijzingen werden vol warmte en medelijden gegeven. Want al beseften de kinderen nog niet wat hun te wachten stond, de volwassenen wisten het wel.

De kinderen liepen hand in hand, in ongelijke paren, de grootsten met de kleinsten, de oudere kinderen letten op de jongere. Ze liepen uit de pas, ongeorganiseerd, maar ze hielden elkaars handen vast alsof ze aan elkaar vastgelijmd zaten. Misschien hadden ze op strenge toon te horen gekregen dat ze elkaar niet mochten loslaten.

Hun blikken waren op ons en op de bomen gericht. Nieuwsgierig, gefronste wenkbrauwen, hoofden scheef. Alsof ze hier voor het eerst waren, al waren ze allemaal in het district opgegroeid en kenden ze geen andere natuur dan de lange rijen fruitbomen, in de schaduw van het uit de kluiten gewassen bos in het zuiden.

Een gedrongen meisje keek me lang aan met grote, dicht bij elkaar staande ogen. Ze knipperde een paar keer, vervolgens haalde ze luidruchtig haar neus op. Ze had de hand van een mager jongetje vast. Hij gaapte luid en ongegeneerd, hield zijn vrije hand niet voor zijn mond, was zich er totaal niet van bewust dat zijn gezicht vertrok van de uitgebreide gaap. Hij gaapte niet uit verveling, daar was hij te jong voor, maar vanwege door voedselgebrek veroorzaakte vermoeidheid. Een tenger, lang meisje liep hand in hand met een klein jongetje. Hij ademde zwaar door zijn neus, had zijn mond open. Het lange meisje trok hem mee terwijl ze haar gezicht naar de zon keerde, knipperde en snoof, maar ze hield haar hoofd in dezelfde houding, alsof ze een kleurtje wilde krijgen, of misschien energie wilde verzamelen.

Elk voorjaar kwamen ze, de nieuwe kinderen. Maar waren ze altijd zo klein? Waren ze jonger geworden?

Nee. Ze waren acht. Net als altijd. Klaar met school. Of school... toch wel, ze hadden leren tellen en schrijven, maar verder was

school vooral een vorm van reguliere opvang. Opvang en voorbereiding op een leven hierbuiten. Oefenen in lang stilzitten. *Rustig stilzitten. Helemaal stil, prima.* En opdrachten voor fijne motoriek. Ze knoopten al tapijten sinds hun derde. De kleine vingertjes waren zeer geschikt voor het maken van ingewikkelde patronen. Net zoals ze perfect waren voor het werk hier.

De kinderen liepen langs ons, draaiden hun hoofden in de richting van de andere bomen. Zo liepen ze verder, naar een ander veld. Het tandeloze jongetje struikelde even, maar het lange meisje hield hem stevig vast, zodat hij niet viel. De ouders waren hier niet, dus moesten de kinderen op elkaar passen.

De kinderen verdwenen over het karrenspoor, werden opgeslokt door de bomen.

‘Waar gaan ze heen?’ vroeg een vrouw uit mijn ploeg.

‘Vast naar 49 of 50,’ zei een ander. ‘Daar is nog niemand bezig.’

Ik voelde een knoop in mijn maag. Waar ze heen gingen, naar welk veld, dat was niet belangrijk. Wat ze zouden gaan doen...

De fluit van de barak klonk. We klommen weer omhoog. Mijn hart ging tekeer, terwijl ik niet buiten adem was. Want de kinderen waren niet jonger geworden. Wei-Wen was... Over vijf jaar was hij acht. Over vijf jaar was hij aan de beurt. De ijverige handjes waren hier meer waard dan waar ook. De kleine vingertjes, al gewend aan het tapijt knopen, elke dag op school getraind in fijne motoriek, al helemaal klaargestoomd voor dit soort werk.

Achtjarigen hier, dag in, dag uit, verstijfde kleine lichamen in de bomen. Geen herinneringen aan een jeugd zoals ik en mijn leeftijdgenoten hadden gehad, wij waren tot ons vijftiende naar school geweest.

Een niet-leven.

Mijn handen trilden toen ik het kostbare stuifmeel oppakte. Er werd gezegd dat we allemaal moesten werken om aan voedsel te komen, om het eten te maken dat we zelf konden opeten. Iedereen moest zijn steentje bijdragen, zelfs kinderen. Want wat heb je aan een opleiding als de graanvoorraad opdraakt? Als de rantsoenen elke maand kleiner werden? Als je 's avonds hongerig naar bed ging?

Ik draaide me om om de bloemen achter me te kunnen bereiken, maar deze keer bewoog ik te bruusk. Ik stootte tegen een tak die ik niet had gezien, verloor opeens mijn evenwicht en leunde te ver door naar de andere kant.

En toen hoorde ik het. Dat droge geluid dat wij zo haatten. Het geluid van een brekende tak.

De voorvrouw snelde op me af. Ze keek de boom in, taxeerde zwijgend de schade. Schreef iets op haar notitieblok voor ze weer wegliep.

Er was geen grote of sterke tak afgebroken, maar ik wist dat ik nu mijn spaargeld voor deze maand wel kon vergeten. Het geld dat in het blik in de keukenkast moest, want we spaarden elke yuan die we aan het einde van de maand overhielden.

Ik haalde diep adem. Mocht er niet aan denken. Kon niets anders doen dan verdergaan. Pakte de kwast, dipte hem in het stuifmeel, stak voorzichtig mijn hand uit naar de bloemen, streek over ze heen alsof ik een bij was.

Ik keek niet naar de klok. Wist dat dat niet hielp. Wist alleen dat de avond een stukje dichterbij kwam bij elke bloem waar ik overheen streek. En dus het ene uurtje van de dag dat ik met mijn kind kon doorbrengen. Dat uurtje was alles wat we hadden en in dat uurtje kon ik misschien een verschil maken. Iets opbouwen wat hem de kans gaf die ik zelf nooit had gekregen.

William

Maryville, Hertfordshire, Groot-Brittannië, 1852

Alles om me heen was geel. Oneindig geel. Boven mij, onder mij, overal. Het verblindde me. De gele kleur was echt, ik beeldde me die niet in, het kwam door het brokaatbehang dat mijn vrouw Thilda op de muren had geplakt toen we hier een paar jaar geleden waren komen wonen. We hadden in die tijd ruimte genoeg. Mijn kleine zaadhandel in de hoofdstraat van Maryville was erg succesvol. Ik had toen nog inspiratie, geloofde nog steeds dat ik de winkel kon combineren met iets betekenisvol: mijn natuurwetenschappelijke studie. Maar dat was lang geleden. Lang voor we de ouders werden van een flinke rij dochters. En dat laatste gesprek met professor Rahm was nog veel langer geleden.

Als ik had geweten welke kwalen ik van dat gele behang zou krijgen, was ik er nooit mee akkoord gegaan. De gele kleur bleef namelijk niet beperkt tot het behang. Of ik mijn ogen nou dichtdeed of ze openhield, die kleur achtervolgde me overal. De kleur volgde me in mijn slaap en liet me nooit met rust, alsof het de ziekte zélf was. Een ziekte zonder diagnose, maar met veel namen: zwartgalligheid, zwaarmoedigheid, melancholie. Maar niemand in mijn buurt sprak die woorden hardop uit. De dokter deed alsof hij het niet begreep. Hij gebruikte constant medische termen, had het over dyscrasie, een disbalans van mijn lichaamssappen, te veel zwarte gal. Aan het begin van mijn ziekbed had hij aderlating geprobeerd, vervolgens buikzuiverende middelen die mij veranderden in een hulpeloze baby, maar dat durfde hij nu kennelijk niet meer aan. Hij had waarschijnlijk elke vorm van behandeling opgegeven, hij schudde slechts het hoofd als Thilda het onderwerp

ter sprake bracht, haar protesten verdronken in opgewonden gefluister. Ik kon hier en daar een woord onderscheiden: *te zwak, kan het niet verdragen, geen verbetering*. De laatste tijd kwam hij steeds minder langs, dat kon weleens verband houden met het feit dat ik onveranderd aan bed gekluisterd was.

Het was middag, het huis onder mij leefde. Het lawaai van de meisjes steeg op naar mijn kamer, als etensgeuren die door de vloeren en muren dringen. Ik kon Dorothea horen, de betweterige twaalfjarige. Ze las voor uit de Bijbel, staccato en reciterend tegelijk, maar de woorden bleven op weg naar boven steken, Gods woord bereikte mij niet langer. Kleine Georgiana's stem sneed er schril doorheen en Thilda maande haar sussend tot stilte. Na een tijdje was Dorothea klaar met voorlezen en waren de anderen aan de beurt. Martha, Olivia, Elizabeth, Caroline. Wie was wie? Ik kon de een niet van de ander onderscheiden.

Een van hen lachte kort. En wederom echode het in mij, Rahms lach. De lach die ons gesprek eens en voor altijd had afgesloten. Als een klap met een riem op je rug.

Toen zei Edmund iets. Zijn stem was dieper, beschaafder, het kind in hem was verdwenen. Zestien jaar. Mijn oudste, mijn enige zoon. Ik probeerde het geluid van zijn stem vast te houden. Wilde zo graag de woorden kunnen onderscheiden, was hij maar hier bij mij, misschien kon hij me opfleuren, me de kracht geven op te staan, uit bed te komen. Maar hij kwam nooit en ik begreep niet waarom.

Er klonk gerammel uit de keuken, braadpannen en pannendragers werden op het fornuis gezet. Misschien had het geluid van het bereiden van het eten mijn maag gewekt. Die kromp ineen, ik rolde in de foetushouding.

Ik keek om me heen. Een onaangeraakt stuk brood en een uitgedroogde schijf gerookte ham lagen op een bord naast een halflege kroes water. Wanneer had ik voor het laatst gegeten? Wanneer had ik voor het laatst gedronken?

Ik kwam een stukje overeind, greep de kroes met water. Liet het door mijn mond stromen en in mijn hals glijden, om de smaak van ouderdom weg te spoelen.

De zoute smaak van de ham beet in mijn tong, het brood donker en sterk. Het eten vond zijn weg naar mijn maag, die kalmeerde. Godzijdank.

Maar ik kon geen goede houding in bed vinden. Mijn rug zat onder de blaren, mijn heupen deden pijn van het op mijn zij liggen.

Mijn benen waren onrustig, ze jeukten.

Het huis was ineens stil geworden. Was iedereen weg?

Ik hoorde geen ander geluid dan het geknap van brandende kolen in de open haard.

Maar toen, plotseling, gezang. Heldere stemmen uit de tuin.

Hark! The herald angels sing

Glory to the newborn King

Was het al bijna kerst?

De afgelopen jaren waren verschillende koren uit de buurt in de adventtijd langs de deuren gegaan om te zingen, niet voor geld of cadeaus, maar om in de geest van het kerstfeest anderen vreugde te brengen. Ooit had ik het een prachtige tijd gevonden, omdat deze kleine optredens een licht in mij konden doen ontbranden waarvan ik het bestaan was vergeten. Het leek zo oneindig lang geleden.

De heldere stemmen raakten mij als smeltwater:

Peace on earth and mercy child

God and sinners reconciled

Ik zette mijn voeten op de vloer. Die voelde onverwacht hard aan onder mijn voetzolen. Ik was een baby, een pasgeborene, wiens voeten nog niet waren gewend aan de grond, voeten die waren gevormd voor een dans op de tenen. Zo herinnerde ik me de voeten van Edmund, met een hoge welving, soepel en gebogen aan zowel de onder- als de bovenkant. Ik kon ermee in mijn handen staan, gewoon bekijken en voelen, zoals je dat doet met je eerstgeborene, dacht dat ik een ander voor hem werd, *een ander voor jou werd*, een andere vader dan mijn vader voor mij was geweest. Zo stond ik met hem tot Thilda hem uit mijn handen rukte met de mededeling dat hij moest eten of een schone luiër nodig had.

De voeten van deze pasgeborene verplaatsten zich langzaam naar het raam. Elke stap deed pijn. Het raam voor me groeide langzaam, werd groot en wit. Langzaam kwam de tuin tevoorschijn en daar stonden ze.

Alle zeven. Want het was geen onbekend koor uit het dorp. Het waren mijn eigen dochters.

De oudste vier achteraan, de jongste drie in een rij ervoor. Gekleed in hun donkere winterjassen. Wollen capes, te krap en te kort, of te groot, en met steeds meer lappen, goedkope lintjes en zakken op merkwaardige plekken in een poging de slijtplekken te verbergen. Bruine, donkerblauwe of zwarte wollen mutsen met wit kant omlijnden de winterbleke, smalle gezichten. De melodie veranderde voor hun gezichten in bevroren rook. Wat waren ze mager.

Een paadje gaf aan waar ze langs waren gelopen, voetsporen in de diepe sneeuw. Ze hadden er waarschijnlijk tot hun knieën door moeten waden en hun kleren waren vast nat geworden. Ik herinnerde me het gevoel van klamme wollen sokken tegen blote huid en de vorst die vanonder door de dunne schoenzolen trok – ze hadden allemaal maar één paar laarsjes.

Ik liep dichterbij het raam. Verwachtte min of meer om iemand anders in de tuin te zien, een publiek voor het koor, Thilda, of misschien een van de burens. Maar de tuin was leeg. Ze zongen voor niemand anders. Ze zongen voor mij.

Light and life to all he brings

Risen with healing in his wings

Alle zeven hielden ze hun blik op mijn raam gericht, maar ze hadden me nog niet gezien. Ik stond in de schaduw en de zon scheen op de ruit, waarschijnlijk zagen ze de weerspiegeling van de hemel en de bomen.

Born to raise the sons of earth

Born to give them second birth

Ik deed een stap dichterbij.

De veertien jaar oude Charlotte, mijn oudste dochter, stond aan de zijkant. Haar blik was op het raam gericht, maar ze zong met heel haar lichaam. Haar borst zwol en daalde op het ritme

van het lied. Misschien was dit haar idee geweest. Ze had altijd gezongen, haar hele jeugd geneuried, met haar hoofd boven haar schoolboeken of gebogen over de afwas, melodieus zoemend, alsof de zachte tonen deel uitmaakten van waar ze mee bezig was.

Zij had me het eerst in de gaten. Haar gezicht lichtte op. Ze gaf de betweterige Dorothea van twaalf een por. Zij knikte snel naar de elf jaar oude Olivia, die op haar beurt met opengesperde ogen naar haar tweelingzuster Elizabeth keek. Die twee hadden niet hetzelfde uiterlijk, alleen hetzelfde innerlijk. Allebei zachtaardig en vriendelijk, en oliedom – ze begrepen niets van rekenen, al spijkerde je de getallen op hun voorhoofd vast. Voor hen werd het onrustig in de rij. Ook de kleintjes zagen nu dat ik voor het raam stond. Martha van negen kneep in de arm van de zevenjarige Caroline. En Caroline die altijd mokte omdat ze liever een paar jaar jonger wilde zijn, gaf kleine Georgiana, die juist wilde dat ze een paar jaar ouder was, een harde duw. Er steeg geen gejuich naar de hemel, dat durfden ze niet, nog niet. Slechts licht vals gezang verraadde dat ze me hadden gezien. Dat en de vage glimlachen, voor zover de zingende, O-vormige monden dat toelieten.

Een kinderachtige brok groeide in mijn keel. Ze zongen niet slecht. Helemaal niet. Hun kleine gezichtjes glommen, hun ogen glansden. Ze hadden dit allemaal speciaal voor mij georganiseerd. En ze dachten dat het hun was gelukt. Dat ze erin waren geslaagd – dat ze vader zover hadden gekregen dat hij uit bed kwam. Als ze klaar waren met zingen, zou het gejubel losbarsten. Ze zouden dolgelukkig huppelend door de pasgevallen sneeuw het huis binnenstormen en over hun eigen, huiselijke wonder vertellen. We hebben vader gezond gezongen! Een kakofonie van opgewonden meisjesstemmen zou door de gang weerklinken en via de muren weerkaatsen: binnenkort keert hij terug. Binnenkort is hij weer onder ons. We hebben hem God, Jezus laten zien – de pasgeborene. *Hark! The herald angels sing, glory to the newborn king.* Wat een briljant, ja, werkelijk schitterend idee om voor hem te zingen, om hem aan die fraaie boodschap te herinneren, aan de kerstboodschap, aan alles wat hij tijdens zijn ziekbed, zo-

als wij zijn ziekte noemen, was vergeten, maar waarvan iedereen weet dat het iets heel anders is, zelfs al verbiedt moeder ons erover te praten. Arme vader, het gaat niet goed met hem, hij is zo dun als een spook, dat hebben we gezien, door een kier van de deur als we voorbijslopen, ja, als een spook, vel over been, en die baard die hij heeft laten staan, als Jezus aan het kruis, we herkennen hem haast niet meer. Maar hij is snel weer in ons midden, binnenkort gaat hij aan het werk, dan hebben we weer boter voor op brood en krijgen we nieuwe wintercapen. Dat is nog eens een echt kerstcadeau. *Christ is born in Bethlehem!*

Maar het was een leugen. Dat cadeau kon ik hun niet geven. Ik was hun gejubel niet waardig. Het bed lonkte. Mijn benen trilden, mijn pasgeboren benen konden me duidelijk niet langer staande houden. Mijn maag kromp weer ineen. Ik beet mijn tanden op elkaar, wilde de brok in mijn keel verpulveren. Buiten verstomde het gezang. Vandaag zou er geen wonder plaatsvinden.

George

Autumn Hill, Ohio, USA, 2007

Ik pikte Tom op bij het station in Autumn. Hij was sinds de zomervakantie niet thuis geweest. Ik wist niet waarom, had er niet naar gevraagd. Misschien wilde ik het antwoord niet horen.

Het was een halfuur rijden naar de boerderij. We zeiden niet veel. Toms handen lagen gewoon in zijn schoot terwijl de auto naar huis hobbelde. Bleek, dun en stil. Bij zijn voeten stond zijn tas. Die was vies geworden. De vloer van de pick-up had ik niet schoongemaakt sinds ik hem had gekocht. Modder van vorig jaar, of het jaar daarvoor, was in de winter in stof veranderd. En het vocht van de gesmolten sneeuw op Toms laarzen liep in straaltjes naar beneden en vermengde zich met het zand.

De tas was nieuw. De stof nog stijf. Vast in de stad gekocht. En hij was zwaar. Ik schrok toen ik hem op het busstation optilde. Tom wilde het zelf doen, maar ik griste hem voor zijn handen weg, hij zag er namelijk niet uit alsof hij de laatste tijd veel aan lichamelijke oefening had gedaan. Je zou denken dat hij alleen kleren hoefde mee te nemen, hij zou immers maar een weekje blijven. En het belangrijkste hing thuis aan een haak in de bijkeuken. Het pak, de laarzen, de kap met de oorkleppen. Maar hij had een enorme stapel boeken bij zich. Dacht kennelijk dat er voor dat soort dingen veel tijd zou zijn.

Hij stond al op me te wachten toen ik aan kwam rijden. De bus was te vroeg, of misschien was ik te laat. Ik had het erf eerst sneeuwvrij moeten maken, daar kwam het waarschijnlijk door.

‘Het hoeft niet zo precies, George. Hij loopt toch met zijn hoofd

in de wolken,' zei Emma, die naar me stond te kijken, rillend met de armen over elkaar.

Ik gaf geen antwoord. Veegde stug door. De sneeuw schoof als een harmonica in elkaar, was licht en nieuw. Ik begon niet eens te zweten.

Ze bleef naar me staan kijken.

'Je zou haast denken dat Bush op bezoek kwam.'

'De sneeuw moet nodig geruimd worden. Jij doet het immers niet.'

Ik keek op van de sneeuw. Ik zag witte stippen voor mijn ogen. Ze grijnsde ondeugend naar me. Ik moest wel meelachen. We kenden elkaar al sinds school en ik geloof niet dat er een dag voorbij is gegaan waarop we niet naar elkaar lachten.

Maar ze had gelijk. Ik overdreef sneeuwschuiven. De sneeuw zou niet blijven liggen, we hadden al te veel warme dagen gehad, overall lagen plassen; de zon werd steeds krachtiger. Deze sneeuw was de laatste stuiptrekking van de winter en zou in de loop van een paar dagen zijn gesmolten. Ik had ook overdreven toen ik vandaag het buitentoilet had schoongemaakt. Of beter gezegd áchter het buitentoilet. Het was geen gewoonte van me. Ik wilde gewoon dat alles netjes was als hij eindelijk thuiskwam. Dat hij het pas geveegde erf kon zien en het schone buitentoilet, in plaats van dat hem de afbladderende verf op de muur op het zuiden, waar de zon op brandde, opviel of de dakgoot die in de herfst tijdens een storm was losgewaaid.

Toen hij de laatste keer afscheid van ons nam, was hij bruin en sterk, geestdriftig, omhelsde mij voor één keer lang en ik voelde de kracht in zijn bovenarmen toen hij me stevig vasthield. Anderen zeggen dat hun kinderen elke keer als ze hen zien een stukje zijn gegroeid, dat ze haast schrikken als ze hen een tijdje niet hebben gezien. Maar zo was het niet met Tom. Hij was gekrompen. Zijn neus was rood, zijn wangen waren wit, zijn schouders smal. En het hielp ook niet dat hij rilde van de kou en zijn schouders tot zijn oren had opgetrokken, waardoor hij nog magerder leek. Het rillen hield gelukkig op toen we terugreden naar de boerderij, maar hij zat nog steeds als een zwak vogeltje naast me in de auto.

‘Krijg je wel genoeg te eten?’ vroeg ik.

‘Eten? Je bedoelt op de universiteit?’

‘Nee. Op Mars.’

‘Wat?’

‘Op de universiteit natuurlijk. Ben je de afgelopen tijd ergens anders geweest dan?’

Hij verstopte zich nog verder tussen zijn schouders.

‘Ik vind gewoon dat je er... een beetje ondervoed uitziet,’ zei ik.

‘Ondervoed? Papa, weet je eigenlijk wel wat dat betekent?’

‘De laatste keer dat ik het heb gecontroleerd, was ik degene die voor jouw studie betaalde, dus sla alsjeblieft een andere toon aan.’

Het bleef stil.

Lang.

‘Maar het gaat dus goed,’ zei ik uiteindelijk.

‘Ja, het gaat goed.’

‘Dus ik krijg waar voor mijn geld?’

Ik probeerde te lachen, maar zag vanuit mijn ooghoeken dat hij niet meedeed. Waarom lachte hij niet? Hij kon toch wel tegen een grapje en dan konden we het hierna over wat luchtigers hebben, zodat de rest van de rit in een wat opgewekter stemming zou verlopen.

‘Aangezien er al voor het eten is betaald, mag je best wat meer eten, hoor,’ probeerde ik nog een keer.

‘Oké,’ was zijn enige antwoord.

Het borrelde vanbinnen. Ik wilde gewoon dat hij meelachte, maar hij bleef bloedserieus. Ik zou niets meer moeten zeggen. Mijn mond houden. Maar ik kon me niet inhouden.

‘Je kon niet wachten om hier weg te komen, of wel soms?’

Zou hij nu boos worden? Moest het weer in ruzie eindigen?

Nee. Hij zuchtte. ‘Pap.’

‘Ja. Ik maak een grapje. Alweer.’

Ik slikte de rest van mijn woorden in. Wist dat ik dingen zou zeggen waar ik spijt van zou krijgen als ik nu verderging. Dat wilde ik niet, niet nu hij eindelijk thuis was.

‘Ik bedoel gewoon...’ zei ik. Probeerde zo vriendelijk mogelijk te klinken. ‘... Je leek veel gelukkiger toen je wegging dan nu.’

‘Ik ben gelukkig, oké?’

‘Prima.’

Discussie gesloten. Hij was gelukkig. Dolgelukkig. Hij kon wel een gat in de lucht springen van geluk. Kon niet wachten om ons weer te zien, de boerderij weer te zien. Had al wekenlang aan niets anders gedacht.

Ik hoestte even, had een brok in mijn keel. Tom zat daar maar, met die rustige handen van hem. Ik slikte wat weg, iets wat me dwarszat. Wat had ik dan gedacht? Dat we na een paar maanden uit elkaar te zijn geweest weer dikke vrienden zouden zijn?

Emma omhelsde Tom lang. Tussen hen was alles zoals altijd, zij kon hem nog steeds knuffelen en vertroetelen zonder dat hij protesteerde.

Hij keek niet eens naar het pas geveegde erf. Emma had gelijk gehad. Maar hij zag de bladderende verf op de muur gelukkig ook niet, dus elk nadeel...

Nee. Want diep in mijn hart wilde ik dat hij het allebei had opgemerkt. Dat hij de handen uit de mouwen zou steken nu hij eindelijk weer een keer thuis was. Dat hij zijn verantwoordelijkheid zou nemen.

Emma had gehaktbrood met mais gemaakt, grote porties op de groene borden, de gele mais leek haast licht te geven en de roomsaus dampte erover. Het smaakte prima, maar Tom at maar een klein beetje en liet zijn vlees staan. Had kennelijk geen trek. Te weinig frisse lucht, dat was het probleem. Daar zouden we direct wat aan doen. Emma vroeg hem van alles. Over school. De docenten. De vakken. Zijn vrienden. Meisjes... Kreeg een beetje een vaag antwoord op de laatste vraag. Maar verder zaten ze net als altijd gezellig te kletsen. Al vroeg zij wel meer dan hij antwoordde. Zo was het altijd geweest, zij hadden altijd wel wat om over te praten. Ze kletsten wat af, hadden een hechte band, het leek hun geen moeite te kosten. Logisch, zij was zijn moeder.

Ze genoot hiervan, had blosjes op haar wangen, keek de hele tijd naar Tom, kon haar handen niet van hem afhouden, ze had hem erg gemist en dat moest er nu uit.

Ik hield me grotendeels stil, probeerde opgewekt te lijken, mee te lachen. Na het geflopte gesprek in de auto was het beter geen risico's meer te nemen. Kon beter naar een goede reden zoeken om dat zogenaamde vader-zoongesprek op gang te brengen. Het zou vanzelf lukken. Hij was hier immers nog een hele week.

Ik genoot van het eten, at mijn bord leeg, hier zat in elk geval *iemand* die goed eten kon waarderen, veegde de saus met een stuk brood van mijn bord, legde mijn bestek erop en ging van tafel.

Tom stond ook op. Zijn bord lag nog halfvol.

'Bedankt voor het eten,' zei hij.

'Je moet het eten dat je moeder voor je heeft klaargemaakt wel opeten,' zei ik. Probeerde ontspannen te klinken, maar het kwam waarschijnlijk scherp over.

'Hij heeft genoeg gehad,' zei Emma.

'Ze heeft uren in de keuken gestaan.' Dat was nogal overdreven. Tom ging weer zitten. Pakte zijn vork.

'Het is maar gehaktbrood, George,' zei Emma. 'Dat is zo klaar.'

Ik wilde protesteren. Ik wist dat ze erg haar best op het eten had gedaan en ze was zo blij dat Tom weer thuis was. Dat mocht hij best weten, dat had ze verdiend.

'Ik heb in de bus een broodje gegeten,' zei Tom tegen zijn bord.

'Dus jij had je buik al vol voordat je thuiskwam bij je moeder? Heb je haar kookkunst niet gemist? Kun je soms ergens anders beter gehaktbrood krijgen?'

'Nee, pap. Het is gewoon...'

Hij zweeg.

Ik keek niet naar Emma, wist dat ze met op elkaar geperste lippen en een waarschuwende blik in haar ogen naar mij zat te kijken.

'Het is gewoon wat?'

Tom schoof het eten op zijn bord wat heen en weer.

'Ik eet geen vlees meer.'

'Pardon?'

'Ach ja,' zei Emma snel, terwijl ze begon op te ruimen.

Ik ging weer zitten. Ineens werd er heel veel duidelijk.

‘Geen wonder dat je zo bleek ziet.’

‘Als iedereen vegetariër was, zou er meer dan genoeg te eten zijn voor de hele wereld,’ zei Tom.

‘Als iedereen vegetariër was,’ herhaalde ik. Ik staarde hem aan over de rand van mijn glas water. ‘De mens heeft altijd vlees gegeten.’

Emma had alle borden en pannen hoog opgestapeld. De stapel rammelde dreigend.

‘Doe niet zo raar. Tom heeft er vast goed over nagedacht,’ zei ze.

‘Dat denk ik niet.’

‘Ik ben toch niet de enige vegetariër op de wereld,’ zei Tom.

‘In dit huis eten we vlees,’ zei ik. Ik stond zo plotseling op, dat de stoel achter me op de grond viel.

‘Ach ja,’ zei Emma weer. Ze ruimde met vinnige bewegingen op. Weer wierp ze me een van haar blikken toe. Haar ogen zeiden deze keer niet ‘stop’. Ze zeiden ‘hou je mond’.

‘Het is nou niet zo dat je varkenshouder bent of zo,’ zei Tom.

‘Wat heeft dat hier nou mee te maken?’

‘Het maakt toch niet uit of ik vlees eet of niet? Als ik maar honing blijf eten.’

Hij lachte. Vriendelijk? Nee. Beetje brutaal.

‘Als ik had geweten dat je je zo zou gaan gedragen als je naar de universiteit ging, dan had ik je er nooit heen gestuurd.’

De woorden groeiden in mijn hoofd en ik was niet in staat ze tegen te houden.

‘Die jongen moet toch naar school,’ zei Emma.

Ja, dat was zo helder als de eerste nachtvorst. Iedereen moest naar school.

‘Al het onderwijs dat ik nodig had, heb ik hier gekregen,’ zei ik terwijl ik met mijn armen gebaarde. Ik wilde naar het oosten wijzen, waar de kasten in de velden stonden, maar had te laat in de gaten dat ik naar het westen gebaarde.

Tom had geen zin om antwoord te geven.

‘Bedankt voor het eten.’

Hij ruimde snel zijn bord af en wrong zich langs Emma.

‘Ik doe de rest wel, ga jij maar lekker zitten.’

Ze glimlachte naar hem. Niemand zei iets tegen mij.

Ze ontweken me alle twee, zij door naar de kamer te gaan en de krant te pakken, hij terwijl hij het schort voorknoopte en aan de afwas begon.

Mijn tong lag als een uitgedroogde lap in mijn mond. Ik nam een slok water, maar dat hielp niet echt.

Ze liepen met een boog om me heen, ik was de olifant in de porseleinkast. Afgezien van het feit dat ik geen olifant, maar een mammoet was. Een uitgestorven soort.